

Celá tahle válka tak sestávala z neustálých překvapení. To mělo zjevně velmi vážný dopad na morálku. Dotknu se zde citlivé věci, k níž se, jak víme, mohu vyjádřit jen na základě už celkem vzdálených dojmů. Některé skutečnosti se ale musí říci nahlas, a je-li to nezbytné, také bez obalu. Je zcela přirozené, že si člověk poradí mnohem lépe s nebezpečím, které očekával, a na místě, kde je očekával, než s náhlým ohrožením života, které ho překvapí v zatáčke zdánlivě klidné cesty. Nedávno jsem viděl, jak po průlomů na Marně nastoupil jistý oddíl jednoho dne za strašlivého bombardování statečně na frontu a na druhý den náhle propadl panice, když u cesty, kde právě vojáci kvůli rozvozu vody poskládali pušky do kozlů, vybuchly tři granáty, aniž přitom kohokoli zranily. „Museli jsme pryč, protože *tam* byli Němci.“ Tohle jsem slyšel loni v květnu a červnu několikrát. Znamenalo to, že byli tam, kde je nikdo nečekal, kde nic nenaznačovalo, že by je měli očekávat. Jistá selhání, jež, jak se obávám, nelze popřít, tak způsobilo příliš pomalé tempo, k němuž vycvičili naše mozky. Naši vojáci byli poraženi, nebo se do jisté míry nechali až příliš snadno porazit právě proto, že jsme neustále uvažovali se zpožděním.

Setkání s nepřítelem byla nejen příliš často nečekaná, a to svým místem i hodinou. Většinou k nim také docházelo čím dál častěji a způsobem, na něž nebyli naši velitelé ani vojáci připraveni. Byli bychom rádi přistoupili na to, že na sebe budeme celý den střílet z jednoho zákopu do druhého, byť i jen na pár metrů, jako kdysi v Argonne. Připadalo by nám normální sem tam si vydobýt nějaký ten metr. Cítili jsme se dost silní na to, abychom odhodlaně odrazili útok za ostnatými dráty, i kdyby byly poničené německými minami. Nebyli bychom se báli vyrazit hrdinsky do útoku, na pozice rozbombardované, třebaš jen zpola, naším dělostřelectvem. To vše měly na obou stra-

poruch jen po slušné silnici. I pásový transportér se pohybuje po vozovce rychleji než uprostřed polí a dělo a tahač běžného typu ani jiné cesty nesnesou.

Věrní svému programu rychlosti Němci stále častěji vysílali své spojky téměř výhradně po silnici. Nemělo tudíž žádný smysl chránit se pomocí nějakých pozic, táhnoucích se stovky kilometrů, které v podstatě nebylo možné opevnit a které se daly děsivě snadno objevit. Jakou škodu mohlo naopak nepříteli nadělat pár odbojných ostrůvků, které by se chytré rozmístily v blízkosti silničních tras, dobře zamaskovaly, byly by schopné dostatečně rychlého přesunu a měly by k dispozici několik kulometů a protitankových děl, nebo alespoň skromné pětasedmdesátky! Když jsem v Rennes viděl, jak německá kolona, kterou z velké části tvořily motorky, klidně projíždí bulvárem Sévigné, cítil jsem, jak se ve mně probouzejí staré pěšácké reflexy: nebylo to ale k ničemu, protože jsme měli k ruce jen naše tajemníky nebo lidi od benzinové kolony, kteří byli, co se výzbroje týče, už od samého začátku války většinou směšně bezbranní. Jak lákavé by přitom bylo počkat si na tu prokletou kolonu někde v lesíku, v bretaňské krajině, která se tak dobře hodila pro nějakou léčku, byť i jen se skromným vybavením několika raketomety. A jakmile by vznikl zmatek, zase bychom rychle zmizeli v „divočině“ a začali znovu o kousek dál. Nepochybuji, že by se tři čtvrtiny našich vojáků pro tuto hru rychle nadchly. Předpisy ale bohužel s ničím takovým nepočítaly.

Tato zrychlená válka samozřejmě vyžadovala patřičné vybavení. Němci ho měli. Francie nikoli, alespoň tedy ne v dostatečném množství. Tento fakt už byl konstatován mnohokrát: neměli jsme dost tanků, letadel, nákladních vozů, motorek ani tahačů, a tak jsme od začátku museli vést operace podle momentálních možností. Tuto skutečnost nelze zpochybnit a stejně tak je jisté, že tento politováníhodný a fatální nedostatek neměl vždy jen čistě vojenské příčiny.⁶⁾ I tyto věci se jednou budou muset otevřeně vysvětlit. Chyby jedněch ale není možné omlouvat chybami druhých a vysoké velení v tomto ohledu těžko může obhajovat svou nevinu.

Chtě nechtě musíme přijmout vinu na strategickém zločinu, který přinutil severní armádu k tomu, aby nepříteli odevzdala, buď přímo do rukou, nebo nepřímou, když je opustila na flanderských plážích, vybavení tří motorizovaných divízií, tří lehkých mechanických divízií, několika pluků tažného dělostřelectva a všech tankových praporů. Jak

by byl přitom tento výborný materiál, určitě nejlepší, jaký kdy měla armáda k dispozici, užitečný na bitevních polích na Sommě nebo Aisně! To jsou ale jen přípravy na válku. Tanky, letadla a tahače nám chyběly hlavně proto, se finanční prostředky a pracovní síla, které byly k dispozici, samozřejmě nikoli v neomezené míře, utopily v moři betonu; kdybychom byli alespoň natolik rozumní a dostatečně vybetonovali také severní hranici, která nebyla o nic méně exponovaná než hranice východní! Byli jsme totiž vychováni k tomu vkládat veškerou důvěru do Maginotovy linie, jež byla zbudována s velkými výdaji a výdatnou podporou propagandy. Nepřítel ji však nakonec obešel, protože ji zleva uťali příliš brzy, a na Rýně byla dokonce prorazena (o šokující epizodě přechodu Rýna však vím jen to, co se psalo v novinách, to znamená nic). Na poslední chvíli bylo také rozhodnuto, že se raději ještě honem honem odlijí z betonu pevnůstky, které však měly kvalitní zabezpečení jen čelem k nepříteli, jenž je tak bez větších obtíží dobyt zezadu. Aby se zabezpečilo Cambrai a Saint-Quentin, muselo naše vojsko vložit všechny své síly do hloubení úžasného protitankového příkopu, k němuž Němci sice jednoho krásného dne dorazili, ale při cestě z Cambrai a Saint-Quentinu. Podle mínění teoretiků totiž vývoj strategie dospěl do stadia, kdy měl mít pancíř navrch nad dělem, tedy kdy měla být opevněná pozice prakticky nedobytná; velení bohužel v rozhodujícím okamžiku nemělo odvalu držet se přísně jiné teorie, na jejímž základě by byl alespoň předem odsouzen celý belgický podnik. Mnozí učení profesoři taktiky také příliš nedůvěřovali motorizovaným jednotkám,⁷⁾ které se jim zdály příliš těžkopádné (podle propočtů se totiž měly pohybovat velmi pomalu, protože se z bezpečnostních důvodů počítalo pouze s jejich nočními přesunými – německá rychlá válka oproti tomu probíhala téměř výhradně ve dne). V důstojnické škole se v hodinách věnovaných jízdnímu vojsku učilo, že tanky sice existují v obraně, ale v útoku jsou takřka k ničemu. Techničtí experti nebo ti, již se za takové pokládali, měli dělostřelecké bombardování za mnohem účinnější než bombardování letecké, aniž by přitom vzali v potaz, že pro děla se musí munice vozit z velké dálky, zatímco letadla si pro ni v mžiku doletí sama. Uprostřed spousty rozporů naši velitelé zkrátka především očekávali, že roku 1940 budou bojovat jako v letech 1915–1918. Němci oproti tomu vedli válku roku 1940.⁸⁾

Vyprávělo se, že dříve než Hitler přistoupil k vypracování bojových plánů, obklopil se experty na psychologii. Nevím, co je na tom pravdy,

předchůdce. Nad našimi hlavami a na náš úkor, nebo spíš na úkor naší země, pokračoval tvrdý boj mezi vrchním velitelstvím a ministerstvem. Teoreticky jsme, alespoň tedy ze začátku, spadali pod ministerstvo. Normandie, která se zdála být daleko od fronty (jež se tehdy nacházela už na Sommě), nepatřila k armádní zóně. Našich sil však mělo využít vrchní velitelství. Jistě uhádnete, aniž bych vám musel moc napovídat, že tento duel neurychlil ani naši reorganizaci, ani znovuvyzbrojení. Nepřítel stál přitom doslova za branami města, ba dokonce už mnohem blíž. Ani to však nebyl dostatečný důvod pro to, aby obě strany uzavřely příměří. Nešlo však o strany politické, nýbrž vojenské, a tudíž nesly o to větší vinu.

U lidí, kteří se rozhodnou pro vojenskou kariéru, je osobní odvaha tou nejnutnější profesionální ctností: po pravdě řečeno má pro morálku celé skupiny tak zásadní význam, že je pravidlem pokládat ji za zcela samozřejmou. Jsem si jist, že velká většina aktivních důstojníků se této staré dobré tradice neochvějně držela. Pokud se tu a tam našly nějaké výjimky (za poslední války jsem se setkal s jednou či dvěma a během této jsem myslím na několik takových narazil znovu), nijak se nedotýkají cti celého společenství. Pouze dokazují, že šaty vždycky nedělají člověka a že se všude najdou lidé natolik neprozíraví, že se rozhodnou pro nějakou práci, aniž by si dokázali představit, co obnáší: rozhodnou se například pro vojenské řemeslo, aniž by si přitom uvědomili, že život na vojenské posádce jednou možná vystřídá válka. Tito slaboší jsou ve skutečnosti především nešťastníky, kteří volili špatně. Ale i odvaha má různé odstíny a stupně. Kdo však něco pamatuje, dokáže o těchto věcech mluvit jen s velkým ostychem. Každý, kdo se někdy ocitl v palbě, dobře ví, o čem mluvím: někdy i ti nejstatečnější jen těžko ovládají strach, zatímco jindy si dokážou zachovat chladnou hlavu bez nejmenšího úsilí, jako by šlo o zcela přirozenou reakci, vyplývající z nezbytnosti nějakého zásahu, ze zvyku nebo prostě z dobré duševní rovnováhy.

Odvaha také nezávisí na povolání nebo příslušnosti k nějaké kastě. Po tom, co jsem zažil ve dvou válkách a hlavně během té první, si myslím, že u lidí alespoň trošku zdravého jádra není žádná jiná vlastnost tak rozšířená. Alespoň tedy u našich lidí, z nichž většina má zdravé smýšlení a dobře rostlé tělo. Mnozí důstojníci si neprávem myslí, že nejstatečnější vojáci se najdou mezi násilníky, dobrodruhy a darebáky. Já sám jsem naopak viděl, že tihle hrubiáni snášejí každé větší nebez-

pečí velmi špatně. U vojáka není statečnost nic jiného než schopnost řádně dělat svou práci. A má-li nějaký slušný hoch v běžném životě ve zvyku náležitě vykonávat své každodenní úkoly, ať už v dílně, na poli, za pultem nebo, mohu-li dodat, u psacího stolu, bude své momentální povinnosti plnit dál zcela přirozeně a samozřejmě i v dešti bomb či pod palbou. Zejména pak tehdy, když se k vrozené potřebě svědomitě vykonávané práce přidá kolektivní instinkt. Ten má nejrůznější podoby, počínaje napůl iracionálním odhodláním, které vede člověka k tomu, aby neopustil kamaráda, až po obětování se pro národ. Ty nejelementárnější formy však téměř nepostřehnutelně spějí až k těm nejvyšším. V letech 1914–1918 jsem nepoznal lepší bojovníky, než byli horníci ze severu země a z Pas-de-Calais. Tedy až na jedinou výjimku. Nad tou jsem se ostatně dlouho podívoval, až jsem se jednoho dne náhodou dozvěděl, že tenhle třasořitka byl „žluťák“, totiž dělník, který nebyl v odborech a kterého nasazovali jako stávkokaze. Nechci zde hájit nějaký politický postoj. Jen chci říci, že tam, kde chyběl pocit třídní solidarity v době míru, se nedostávalo schopnosti pozvednout se nad okamžitý sobecký prospěch ani na bojišti. Pěchota u Verdunu a na Sommě byla armádou, jejíž řady a z velké části i vedení tvořili rezervisté. Rezervisty byli v ne tak dávné minulosti také mí spolehliví kamarádi od benzinového parku a nákladních vozů s cisternami, kteří beze strachu ze znepokojivých plamenů podpálili nespočet nádrží, jejichž obsah nesměl padnout do rukou nepřítele, a kteří vozili benzin pro tanky tak blízko k neustále se posouvající palebné linii, že někdy museli nastartovat v takovém spěchu, že ani neměli čas posbírat tankovací hadici, která pak vlála za vozy jako stuha. A to přitom jakožto „zásobování týlu“ většinou nebyli ozbrojeni! Onen srdnatý voják, který byl smrtelně raněn během jednoho takového výjezdu a který nedovolil, aby ho kamarádi odnesli do bezpečí, byl povoláním obyčejný řidič. „Se mnou je konec. Jeďte, ať se kvůli mě nikdo nezmrzáčí.“ Za čtyři roky své první války jsem viděl zblízka hned několik podobných situací. O tom ale mluvit nechci. Kdybych začal, neskončil bych dřív než zítra.

Tentokrát se však hodně mluvilo o selhání vojska, a především o selhání jeho důstojníků. Vyprávěly se historky o tom, jak jedno velitelské auto ujelo z místa ohrožení s velkým náskokem před panikou pěšáků. Mluvilo se o případech opuštění stanoviště a také se vyskytly zmínky o výzvách k divokému úprku, které vyšly shora. Já sám

Pacifisté tvrdili, že francouzský kapitalismus je na své služebníky tvrdý, a v tom jistě nelhali. Zapomínali však, že vítězství autoritativních režimů nutně povede k takřka úplnému zotročení našich dělníků. Copak kolem sebe neviděli prospěcháře, kteří čekali jen na naši porážku a snad si ji i přáli? Hlásali, že válka přináší zbytečné škody, což je určitě pravda. Nerozlišovali však mezi válkou, k níž se rozhodnete dobrovolně, a tou, k níž jste donuceni, jako by neexistoval rozdíl mezi vraždou a legitimní obranou. Když se jich lidé ptali, mají-li snad nastavit katovi krk, odpovídali: „Nikdo vás přece nenapadá.“ Rádi si totiž hráli se slovy, a jelikož přestali vnímat pravý význam vlastních myšlenek, chytili se možná sami do sítí svých dvojsmyslů. Ani lupič přece na svou oběť hned nekřičí: „Je s tebou ámen!“, ale dá jí velkoryse na výběr, zda oželí raději peníze nebo život. Totéž dělá i agresor vůči národu, který si bere na mušku: „Vzdej se svobody, nebo se smíř s krveprolitím.“ Naši pacifisté tvrdili, že válka je věcí bohatých a mocných, do níž se chudák nemá míchat. Jako by v tak starém společenství stmeleném po staletí sdílenou kulturou lidé chtěli nechtě necítili vzájemnou sounáležitost. Šuškali si, jak jsem měl sám možnost slyšet, že Hitlerovi stoupcenci vlastně nejsou tak špatní, jak se o nich tvrdí, a že bychom jistě utrpěli méně, kdybychom jim dokořán otevřeli dveře, než kdybychom při invazi přistoupili k násilí. Co si asi tihle apoštolové míru myslí dnes, v okupované zóně trpící tyranií a hladem?

Jelikož hlásali evangelium zdánlivě pohodlné cesty, jejich kázání snadno nacházelo ohlas u líných a sobeckých instinktů, dřímajících na dně každého lidského srdce vedle mnohem vznešenějších sklonů. Jakkoli tito nadšenci mnohdy nepostrádali odvahu, nevědomky pracovali na tom, aby se z nich stali zbabělci. Natolik platí, že ctnost, které chybí přísná rozumová kontrola, se může vždycky obrátit proti cílům, jež měla nejvíc v úctě. Oslovuji zde vás, učitele na základních školách, mé drahé kolegy, kteří jste nakonec v tak hojném počtu prohráli, ačkoli jste v naší zemi s ospalými gymnázii a univerzitami, kde vládne ta nejhorší rutina, dokázali za cenu obrovského úsilí vytvořit možná jedině školství, na něž můžeme být skutečně hrdí. Doufám, že brzy přijde den, den slávy a radosti, kdy se v osvobozené a ve svém duchovním životě svobodnější Francii znovu sejdem k podnětným rozhovorům. Jestlipak v tento den pod vlivem draze zaplacené zkušenosti

pomyslíte na to, že by se v osnovách, podle nichž jste ještě včera učili, měly provést nějaké změny?

Nejpodivnější bylo to, že tyto nesmlouvavé lidumily vůbec nepřekvapilo, že se na cestě ke kapitulaci potkali s úhlavními nepřáteli své třídy a svých ideálů. Toto duchovní spojenectví, jakkoli mohlo působit zvláště, však v některých případech vzniklo ještě dříve než ono deklarované nepřátelství. Mnozí z těch, které pacifisté přijali za své spojence v mírovém díle za každou cenu, ačkoli je předtím tolikrát porazili na volebních kolbištích, kdysi vyšli přímo z jejich řad a posléze se rozletěli ke slibnějším obzorům. Tihle přeběhlíci tehdy odhodili zbytky starého revolučního zápalu jako nějaký nepohodlný převlek. Ze svého přesunu do politických sekt, z nichž si udělali praktický odrazový můstek, si však odnesli přinejmenším jeden nezhoditelný šrám. Jednou provždy totiž ztratili veškerý smysl pro národní hodnoty. Není náhodou, že debakl přivedl k moci jistého ministra, který kdysi vystoupil v Kienthalu, a že se Němcům možná podaří vynést do politické špičky pouličního agitátora, který předtím, než v předválečných letech oblékl kabát vlastence, patřil k významným komunistickým vůdcům. Proti konkrétní politické škole nelze vznést strašlivější obvinění, než že dopustila, aby její žáci ztratili ze zřetele zájmy své vlasti. Člověk může zapomenout na všechno, co se tu naučil, často i na to krásné a ušlechtilé. Nikdy však nesmí zapřít vlastní zem.

A tak ačkoli se obecné potřeby národní obrany zaměřovaly víc než kdy jindy s osobními zájmy pracujících, zůstala dělnická veřejnost před jejími nároky zoufale nerozhodná. V tomto chaosu působily další zmatky neuvěřitelné rozpory francouzského komunismu. Zde se však dotýkáme otázek jiného řádu, které souvisejí s myšlením.

Naše porážka neměla intelektuální příčiny jen ve sféře armády. Na to, abychom mohli zvítězit, jsme si jako národ až příliš zvykli spokojit se s neúplnými znalostmi a neprozíravými plány. Náš vládní režim se opíral o účast mas. Co jsme však udělali pro to, abychom tomuto lidu, na němž jsme nechali tíhu rozhodování a který, jak věřím, byl schopen volit správně, poskytl minimum jasných a spolehlivých informací, bez kterých nelze zaujmout žádný racionální postoj? Po pravdě řečeno nic. To byla nepochybně největší slabina našeho rádobý demokratického systému a nejtěžší zločin našich takzvaných demokratů. Kdybychom tak ještě mohli litovat jen zamlčování informací a lží, jaké podněcuje otevřená stranickost! Ty jsou totiž sice odsouzeníhodné, ale lze je snad-

no odhalit. Horší bylo to, že řada rubrik v údajně ryze informativním tisku, které se měly řídit výhradně politickými hledisky, sloužila skrytým a často špinavým zájmům, za nimiž mnohdy stály cizí zdroje. Národ našťestí ukázal, že má zdravý rozum, a na veškerou propagandu v novinách i rozhlase začal reagovat se stále větší nedůvěrou. Bylo by totiž velkou chybou si myslet, že volič vždycky zvedá ruku, tak „jak si to přejí jeho noviny“. Znam mezi obyčejnými lidmi mnohé, kteří čtou denně místní plátek, a přesto volí téměř neustále *proti* němu. Tahle odolnost vůči neupřímným radám je dnes možná naší největší útěchou a nadějí. Přesto si musíme přiznat, že na to, abychom pochopili cíle onoho nesmírného světového zápasu, tuto bouři předvíдали a patřičně se na ni připravili, to byla chabá duševní příprava. Hitlerismus lidem promyšleně brání v přístupu k objektivním informacím – jen si přečtete *Mein Kampf* a rozhovory s Rauschningem – a přesvědčování nahrazuje emotivní sugescí. My si musíme vybrat. Buď i my připustíme, že se z naší země stane poslušný nástroj, na který bude hrát několik obratných vůdců (kde je však vzít?), nebo se naučíme uvědoměle spolupracovat s politickými zástupci, které jsme si sami zvolili. V současné společenské situaci už ale toto dilema nesnese žádné provizorní řešení. Masa už neposlouchá. Jen následuje, protože ztratila schopnost svobodně se rozhodovat, nebo si je dobře vědoma svých omezených možností.

Stalo se tak snad proto, že naše bohaté a relativně kultivované vrstvy usoudily, že bude lepší člověku z ulice nic nevysvětlovat? Tento postoj nepochybně existoval, a to už velmi dlouho. Evropská buržoazie nepřistoupila právě s lehkým srdcem na to, že se „spodína“ začala učit číst. O tom ví historikové z pramenů své. Tento neduh se však zadřel hluboko pod kůži. Zvědavost totiž chyběla dokonce i těm, kdo měli dost možností ji dostatečně ukojit. Jen se podívejme na dvojce noviny s téměř stejným názvem, *The Times* a *Le Temps*. Oboje sledují stejné zájmy, čtenáři obou z nich mají stejně daleko k lidovým masám a konečně i nestrannost deníků je v obou případech stejně pochybná. Kdo čte ale britský list, bude o skutečném světě vědět vždycky nesrovnatelně víc než předplatitelé listu francouzského. Tentýž rozdíl lze ostatně pozorovat i mezi tímto naším deníkem, tak pyšným na svůj intelektuální „kabát“, a například německým *Frankfurter Zeitung*, a to tím předhitlerovským i dnešním. Pokud vezmeme doslovně, co říká jedno přísloví, totiž že moudrý se spokojí s málem, pak je naše buržoazie co se týče informací moudrá skutečně nadmíru.

Jen si nic nenalhávejme: my už si nemůžeme vybírat. Na to víme až příliš dobře, jaký osud chystají muzeím naši nepřátelé. My chceme žít, a abychom žili, musíme zvítězit. Jen mějme dost odvahy si přiznat, že to, co v nás bylo poraženo, je právě naše drahé malé městečko. Jeho vlekoucí se dny, pomalost autobusů, ospalí úředníci, prostoje, které na každém kroku protahuje apatický nezájem, nicnedělání u kavárenského stolečku, krátkozraké politikaření, řemeslníci s hubenými výdělků, knihovny s několika osamělými přihrádkami knížek, záliba ve všem, co je dobře známé, a nedůvěra k jakémukoli překvapení, jež by mohlo narušit pohodlí starých pořádků. To vše ale vzalo za své pod náhlým náporom „dynamického“ Německa, hučícího jako neklidné úly. Naše staré dědictví musíme přizpůsobit požadavkům nové éry už proto, abychom z něj zachovali to, co tvoří a musí tvořit jeho podstatu. Vůz tažený oslem je možná šikovným způsobem dopravy a má své kouzlo. Avšak pokud jej tam, kde je to nutné, nenahradíme automobilem, přijdeme nakonec i o toho osla. Chceme-li však myslet nově, musíme se nejprve učit. Za to, že naši důstojníci nedokázali přistoupit na metody válčení, jaké si vynucuje dnešní svět, nese do značné míry vinu skutečnost, že francouzská buržoazie, z jejíž řad sami pocházeli, kolem nich příliš líně zavírala oči. Pokud se obrátíme do sebe, nemáme žádnou naději. Zachráníme se jen tehdy, budeme-li usilovně napínat mysl, abychom věděli víc a uvažovali rychleji.

A také aby se nám vrátila schopnost souvisle uvažovat, o niž zjevně přišel každý – snad následkem jakési podivné nákazy -, kdo se u nás v posledních letech více či méně nahlas oháněl svou politickou angažovaností. Že se dnes takzvané „pravicové“ strany tak rychle smířily s naší porážkou, by historika po pravdě řečeno nemělo nijak zvlášť překvapit. Tak se totiž chovaly téměř vždycky, počínaje restaurací až po versailleské shromáždění. Zmatky kolem Dreyfusovy aféry, kdy se militarismus zaměňoval s vlastenectvím, možná na chvilku znepřehlednily situaci. Hluboké instinkty se však vzápětí znovu přirozeně prosadily a úspěšně v tom pokračují dodnes. Co říci na to, že titíž lidé mohli jednou dávat najevo tu nejabsurdnější germanofobii, a pak nás nabádat, abychom se stali vazaly německého kontinentálního systému, nebo se jeden den stavět jako obránci diplomacie à la Poincaré a druhý den kritizovat údajný „militarismus“ svých volebních protivníků? Tyhle nenadálé obraty lze u těch politických vůdců, kteří je mínili upřímně, vysvětlit jen podivnou duševní nestabilitou a u jejich stoupenců snad

„pokrokový“ stranách? Osobně chovám k dílu Karla Marxe ten největší obdiv. Obávám se však, že jako člověk byl nesnesitelný a coby filozof určitě méně původní, než se ho někteří snažili vykreslit. Žádný jiný společenský analytik však neměl větší vliv. Pokud se někdy moderní historikové rozhodnou sestavit jakousi „galerii předků“, pak zaujme přední místo v cechovní kapli právě vousatá busta starého rýnského proroka. Je to však dostatečný důvod, aby jeho teorie věčně sloužily jako šablona každého učení? „Podle marxismu“ napsali vynikající vědci pojednání o fyziologii nebo kapitoly z fyziky, ačkoli za dveřmi své laboratoře věřili jen výsledkům svých experimentů. Jaké pak měli právo vysmívat se „hitlerovské“ matematice? Strany, které hlásaly proměnlivost ekonomických forem, exkomunikovaly nerozváživce, kteří odmítali přísahat na mistrova slova. Jako by tyto teorie, které vznikly na základě pozorování evropské společnosti 60. let 19. století a které ovlivnily sociologické poznatky jednoho soudobého vědce, mohly mít platnost zákona i v roce 1940.

Mnohem rozumnější postoj zastával Condorcet, který pod vlivem racionalismu 18. století ve své slavné zprávě o veřejném školství prohlásil: „Ani francouzská ústava, ani Deklarace práv nebudou žádné občanské třídy prezentovány jako nějaké desky seslané z nebes, které je třeba uctívat a bezvýhradně jim věřit.“

Dobře vím, že se vůdcové jednotlivých skupin tohoto fasádního pravověří drželi v hloubi duše mnohem méně, než dávali najevo. Ne-setkáváme se tu však znovu s oněmi strašnými intelektuálními neřestmi, jež měly tak tragický podíl na naší porážce? Mám na mysli zálibu v dvojsmyslech jdoucí ruku v ruce s nedostatečně vyvinutým smyslem pro neustálý vývoj světa. Musíme připustit, že v konfrontaci s extrémními levičáky stejně jako se štáby – protože se stává, že v jednom národě dýchají ti nejzavilejší protivníci nevědomky stejné duchovní ovzduší – měl pravdu Hitler. Nikoli Hitler velkých projevů k davům, nýbrž Hitler důvěrných rozhovorů, v nichž právě ohledně marxismu jednou Rauschningovi svěřil: „My, my víme, že neexistuje žádný definitivní stav (...) ale naopak neustálý vývoj. Budoucnost je nevyčerpatelná řeka nekonečných možností neustále nového tvoření.“

Snad mi jako univerzitnímu profesorovi bude odpuštěno, že značný díl zodpovědnosti přisuzuji školství a jako pedagog hovořím bez obalu o nedostatcích našich učebních metod. Naše školství dělá pro rozvoj intelektuální energie příliš málo. Neustále totiž kolísá mezi

humanismem po starém způsobu, který se stále drží zuby nehty své estetické hodnoty, a často nestřídmou zálibou v novotách, stejně neschopnou účelně uchovat estetické a morální hodnoty klasické kultury, jako vytvořit nějaké nové. Svě žáky přetěžuje zkouškami, podobně jako univerzita své studenty. Vědám založeným na pozorování, které přitom tak úspěšně rozvíjejí všímavost a šedou mozkovou kůru, věnuje jen malý prostor. Sice se v dostatečné šíři zabývá zvířecí fyziologií, ale takřka úplně vynechává botaniku, což je velká chyba. Zatímco anglické školy se snaží podporovat *hobby*, tedy osobní koníčky (například herbáře, sbírky nerostů, fotografování a bůhvíco ještě), ty naše naopak od všech těchto „výmyslů“ cudně odvracejí zrak nebo je přenechávají skautingu, jehož obrovský úspěch upozorňuje možná lépe než kterýkoli jiný příznak na nedostatky „státního“ školství. Poznal jsem nejednoho dobrého žáka, který za celé studium na gymnáziu nepřečetl jedinou seriózní knížku, a naopak nemálo těch mizerných nebo přinejmenším slabých, kteří dnes projevují hluboký zájem o kulturu. Kdyby se tak stalo jednou, nebyl by důvod se nad tím pohoršovat. Protože se však tento jev opakuje, stává se krajně znepokojujícím.

Je to snad ukřivdénost? Coby historik mám tendenci být obzvláště přísný k výuce historie. Chabou duševní výzbroj poskytuje nejen důstojnická škola. Ne že by se snad v našich gymnáziích zanedbával současný svět. Naopak se mu vyhrazuje stále vylučnější postavení. Právě proto, že se však výuka omezuje na přítomnost nebo nedávnou minulost, ztrácí ve skutečnosti schopnost je vysvětlit. Je to totéž, jako by se nějaký oceánograf pokoušel marně objasnit příčinu přílivu a odlivu, protože nechce zvednout oči ke hvězdám, které se mu zdají od moře příliš daleko. Minulost sice současnou dobu neřídí, ale bez minulosti současnost přestává být srozumitelná. Ba co hůř, náš dějepis už nedokáže žákům vštípit smysl pro odlišnost a změnu. Přesně tak jsme po roce 1918 založili naši politiku v Porýní na zastaralé vizi Evropy, která nadále věřila v životnost dávno mrtvé myšlenky německého separatismu. Stejně zatvrzele důvěřovali naši diplomaté vybledlým fantomům Habsburků, vhodným tak do alb loajálních salonů, a z Hohenzollernů měli větší strach než z Hitlera. Skutečná historie by těmto nebožtíkům dávno zamávala na poslední cestu. Naše školní osnovy nadto pěstují nezdravou posedlost politickými dějinami. Těměř bez výjimky se totiž věnují těm nejpovrchnějším projevům života jednotlivých národů, které jsou, alespoň tedy v blízké minulosti, také

nejasnáze pochopitelné. Před veškerou společenskou analýzou cudně ustupují, a tak o ni mohou jen těžko vzbudit nějaký zájem. Doufám, že nebudu obviňován z toho, že od učitele na prvním stupni žádám příliš! Vůbec si totiž nemyslím, že by bylo těžší zaujmout dítě úskalími nějakého výrobního postupu, nebo dokonce zdánlivou podivností staré a vzdálené civilizace než vývojem nějakých úřadů. A jistě to nebylo právě v učebnici podle mého gusta, kde jsem četl výklad pro žáky druhé třídy o tom, jak červencová monarchie nahradila „funkci dědičného *paira* funkcí *paira* doživotního“. To neexistuje nic důležitějšího, co bychom tyhle caparty měli naučit? Nic lidštějšího, nic, co by dokázalo účinněji zasáhnout jejich tvárnou představivost, nic poučnějšího pro budoucí občany Francie a světa? I tady je třeba řádně vyvětrat, když už jsme otevřeli okna. Tento úkol leží na mladé generaci. S tou můžeme při reformě intelektuální přípravy země i jejího armádního velení počítat mnohem spíš než se všemi pěti akademiemi, univerzitními autoritami a Nejvyšší válečnou radou.